

TUUKKA TOMPERI

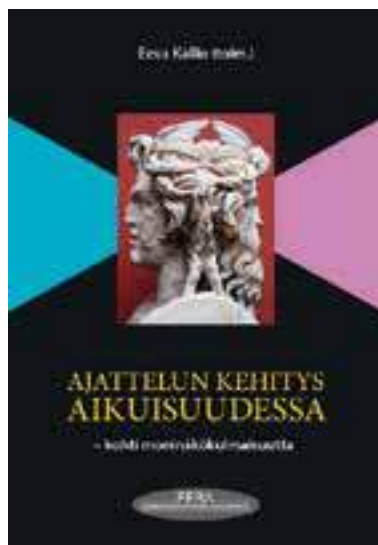
Ajatteleva aikuinen

Ajattelun kehitys aikuisuudessa. Kohti moninäkökulmaisuuutta. Toim. Eeva Kallio.
Suomen kasvatustieteellinen seura, Jyväskylä 2016. 388 s.

Ajattelun kehittyminen kuuluu epäilemättä niihin megateemoihin, joita pitää valaista monilta suunnilta ja eri tavoin, jos mieli saada edes jonkinlaisen otteen aiheesta. Hankaluudet alkavat jo siitä, miten ilmiö ja teema ylipäättään ymmärretään. Miten siis välttää kokoelman sisäinen ohipuhuminen ja vaikutelma mukaan poimittujen näkökulmien satunnaisuudesta? Tuhti teos onnistuu tässä mielestäni varsin hyvin, oikeastaan odotuksia paremmin.

Empiirisen tutkimuksen piirissä kirjan nimi *Ajattelun kehitys aikuisuudessa* johtaa mielikuvat kehityspsykologiaan. Se on ohittamaton viitekehys, ja muutamat artikkelit toki kommentoivat Piaget'n perintöä. Teoksen voisi helpoimmin rajata yhtenäiseksi juuri pysyttelemällä jälkipiaget'laisen (sekä jälkikohlberg'laisen) keskustelun piirissä. Nyt on kuitenkin pyritty kiitettävän kunnianhimoisesti alaotsikossa mainittuun näkökulmien moninaisuuteen. Onnistumisen harvinaisuudesta kertoo, ettei yhtä monipuolisia aihepiirin kartoituksia ole julkaistu juuri muillakaan kielillä. Tämä ei ole sattumaa, sillä kokoelman toimittaja Eeva Kallio on teeman pitkäaikaisia pioneereja, eikä pelkästään kotimaisessa katsannossa.

Teos onkin samalla esimerkki kotimaisen tiedekentän ja suomenkielisen julkaisemisen vahvuuksista, joita ei valitettavasti aina tajuta. Pienessä mutta tieteellisesti tasokkaassa kieliyhteisössä eri asiantuntijat ja tutkimusperinteet vuorovaikuttavat luontevasti yli raja-aitojen, kun taas esimerkiksi yhdysvaltalaiselle tutkimukselle on turhan usein tyyppillistä sulkeutua itseriittoisiin, erikoistu-

neisiin lokeroihin. Mitä moniulotteisempi teema, sitä kapeakatseisempia – jopa naiiveja – seurauksia nurkkakuntainen asenne tuottaa ihmis-, yhteiskunta- ja kasvatustieteissä. Suomenkielisessä tieteellisessä kulttuurissa vastaava koteloituminen on lähes mahdotonta, koska samankaltaisten aiheiden tutkijat usein kohtaavat toisensa tieteenalaan ja taustaan katsomatta.

Kokoelman näkökulmia ovat ajattelun ja aikuisen ihmisen kehitys muiden muassa loogis-rationaalisesti ja moraalisesti, tieteellisessä ajattelussa ja tietokäsityksissä, asiantuntijakäytännöissä ja hiljaisessa tiedossa, oppimis- ja persoonallisuuspsykologisesti sekä systeemi- ja tietoisuusteoreettisesti. Tieteenaloista ovat mukana etenkin psykologia ja sosiaalipsykologia sekä kasvatustiede ja aikuiskasvatus, mutta myös esimerkiksi kognitiotiede, kulttuurintutkimus ja filosofia.

Filosofisille lukijoille yllättäviä ja tervetulleita ovat Miira Tuominen kaksi artikkelia. Ensimmäinen niistä käsittelee antiikin filosofikoulujen näkemyksiä ajattelusta, tiedosta ja ihmisen harjaantumisesta ajattelijana. Toinen puolestaan analysoi filosofian näkökulmasta kehityspsykologisia tapoja käyttää aihepiirin käsitteistöä. En muista kansainvälistäkään teosta, jossa filosofialle ja filosofian historialle olisi annettu vastaavanlainen näkyvä rooli. Käsitteekriittisessä tekstissään, joka on sijoitettu kirjan viimeiseksi eräänlaisena dialektisena ristivalotuksena, Tuominen avaa keskeisiä käsitteellisiä ristiriitoja, joita itsekkin olen alun perin filosofiaustaisena tutkijana usein miettinyt psykologiaa ja kasvatustiedettä lukiessani.

Aikuisuutta tutkivan kehityspsykologian piirissä kirjan teema liitetään useimmiten 1970-luvulta lähtien kehittyneisiin teorioihin niin sanotusta postformaalista ajattelusta. Nykyään puhutaan postformaalin ajattelun sijaan ja rinnalla usein relativistisesta ja dialektisesta (tai relativistis-dialektisestä) sekä Kallion kiteyttämään tapaan integroivasta ajattelusta. Käsitteet viittaavat piaget'laisen (lapsia koskevan) jäsenyyksen formaalien operaatioiden vaiheen jälkeen oletettavasti aikuistuessa tapahtuvaan ajattelun myöhempään kehitykseen. Suomeksi voisi arkikielisesti nimittää tätä aikuisuuden elämäkokemusten ja ajattelun avartumisen mukanaan tuomaa vaihetta myös suhteellisuudentajuisuudeksi – tai juuri moninäkökulmaisuuudeksi (kirjan nimessä on siis osuva kaksoismerkitys). Samaan viiteyhteyteen sijoitetaan usein myös kriittisen ajattelun, vii-

”Filosofia oli alkujuurillaan itse- ja aikuiskasvatuksellinen pyrintö.”

sauden ja henkisyiden käsitteillä kuvattuja ajattelun kokoavia ulottuvuuksia, joten tematiikka ulottuu persoonallisuuden, identiteettien ja maailmankatsomuksen kokonaisvaltaisen muutoksen kysymyksiin.

Joidenkin artikkelien yhteys pääteemaan tuntuu tältä kannalta eittämättä hieman venytetyltä. Toisaalta psykometriikka, psykologisten ominaisuuksien testit ja mittaaminen, joka olisi voinut saada oman sijansa, puuttuu teoksesta lähes kokonaan, minkä Kallio kertoo johdannossa tietoiseksi valinnaksi. Miellän rajauksen tavallaan sovittuvan Kallion omaan lähestymistapaan, jonka perusvire on vahvasti humaani ja humanistinen. Aikuiskasvatus, humanistinen elämänkaaripsykologia ja esimerkiksi niin sanottu viisauden tutkimus ovat Kalliolle läheisempiä kuin testaava ja mittaava differentiaalipsykologia.

Rajaus tuo kuitenkin mukanaan pulman. Jos ei ole validia tapaa mitata ajattelun ”dialektisuutta” tai muita postformaalin ajattelun piirteitä, tai jos testimuotoja ja niiden tuloksia ei selosteta ja arvioida, mikään ei oikeuta oletusta, jonka mukaan tuollainen ajattelu kuuluisi vain tai keskimäärin tai etupäässä juuri aikuisikään. Osa teksteistä tarkasteleekin esimerkiksi käsitteellisen

ajattelun, tiedonkäsittelytaitojen tai moraalien kehitystä tavalla, joka soveltuu ikäkauteen katsomatta. Teosta voi siten suositella kenelle tahansa ajattelun oppimisen ja yksilönkehityksen tutkimuksesta ja teorioista kiinnostuneelle, ei pelkästään aikuiskasvattajille, korkeakouluopettajille tai elämänkaaripsykologiaan suuntautuneille.

Ajattelemisessa voi edetä ja kehittyä, se on kiistatonta. Samoin on selvää, että elämäntilanteiden muutokset aikuisuudessa tuottavat uudenlaisia ajattelu- ja tunnehaasteita sekä oppimiskokemuksia. Aikuisten ajattelun erityislaatu ei silti ole itsestään selvä ilmiö vaan avoin kysymys. Kuten Tuominen muistuttaa, antiikin filosofikouluissa aikuisten ajattelun katsottiin kehittyvän taitavammaksi vain, jos sitä harjoitetaan sopivilla tavoilla. Filosofia olikin alkujuurillaan paljolti juuri itse- ja aikuiskasvatuksellinen pyrintö.

Nuoret-aikuiset-jaon häilyvyys ajattelun kehittymisessä on jokaiselle arkisestikin tuttua. Ei tuota vaikeuksia palauttaa mieleen havaintoja oivallisen suhteellisuudentajuisesti ja monitahoisesti ajattelevista varhaisnuorista, jotka vaikuttavat paljon ikäistään kypsemmltä, kuten on tapana sanoa. Toisaalta on yhtä

helppoa osoittaa esimerkkejä lateasti ja monologisesti ajattelevista kypsän iän aikuisista. On tietysti mahdotonta päätellä (ainakin ilman luotettavia psykologisia testejä), kertooko ihmisen ilmaiseman ajattelun kehnous hänen kognitiivisesta ominaistasostaan vai pikemmin hänen toimintansa tökeryydestä ja itsehillinnän puutteesta. Ajattelun, persoonan ja sosiaalisen vuorovaikutuksen piirteet kietoutuvat tässäkin toisiinsa.

Teorioissa vasta aikuisiässä kehittyvistä ajattelun vaiheista on käsitteellisten epämääräisyyksien lisäksi myös vastaavia empiirisiä perusongelmia kuin Piaget’n alkuperäisessä vaiheteoriassa (käsitteiden operationalisoinnista ja tutkimusasetelmista alkaen). Ongelmallisuus ei kuitenkaan merkitse, ettei aihetta olisi syytä tutkailla – pikemminkin päinvastoin. Jälkitekollisten maiden väestökehitys kasvattaa omalta osaltaan tarvetta suunnata huomiota aikuisuuden ja vanhuuden ikävaiheisiin näistäkin näkökulmista. Tähän kirjaan tarttumalla saa siihen eväitä, jotka riittävät paljon alkuaskelia pidemmällekin. Teoksesta kiinnostuneiden kannattaa tutustua verkkosivuihin, joilta näkee myös sisällysluettelon kirjoittajineen: www.ajatus.xyz